

Загнітко *Анатолій Панасович*,
професор кафедри загального та
прикладного мовознавства і слов'янської
філології Донецького національного
університету імені Василя Стуса, доктор
філологічних наук, професор, член-
кореспондент НАН України, головний
науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України

КВАЛІФІКАЦІЯ МОВНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЛІНГВОТЕКСТУАЛЬНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ВИМІРИ

Суспільні запити мотивували необхідність лінгвістичної експертизи, що спочатку передбачала необхідність встановлення автора за тими чи тими особливостями використання ним морфологічних, синтаксичних форм, конструкцій і фраз, вживання розділових знаків, обсягу лексичного фонду і т. ін. Відповідно й перші кроки її становлення були пов'язані з необхідністю напрацювання процедур такої ідентифікації і/чи діагностування реципієнта, специфіки обтяження його мовлення соціальними практиками, діагностування його статусу та визначення мовленнєво-практикумного рівня – розмежування високого, середнього та низького рівнів мовних знань реципієнта і под. (С. Вул), Згодом аспекти судових лінгвоекспертних запитів актуалізували необхідність напрацювання відповідного законодавчо-правового підґрунтя, створення лінгвоекспертних методик з опертям на усталену теоретико-методологічну основу й технологійно-прикладні засади, пор., наприклад, дослідження Т. Будко [2], С. Вула [3], С. Долинківської, Є. Ковкіної, Л. Свиридової, Н. Дідушок [5; 6; 9] та ін. Водночас істотними постали спроби окреслення функцій методик, діагностування їхнього статусного навантаження [12; 13], співвідносності з нормативно-правовими документами [4; 7; 8; 10] та ін. У кінці ХХ – початку ХХІ століть стало важливим питання мовного злочину з належним його дефінуванням і напрацюванням лінгвоприкладних та лінгвоекспертних його кваліфікацій [15; 16; 17].

Метою дослідження є встановлення кваліфікаційно-експертних основ мовного злочину зі встановленням: 1) його комунікативно-джерельного підґрунтя; 2) еволюції поглядів на поняття мовного злочину; 3) дефінування основного кодифікаційно-правового та кодифікаційно-лінгвістичного підґрунтя поняття мовного злочину.

Лінгвістична експертиза у правовому полі має чітке опертя на відповідну законодавчу базу ([7; 8; 10; 11] та ін.), чинні нормативні інструкції Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Служби безпеки України та ін., а в мовознавчому вимірі – усталені лексикографічні праці з адекватним тлумаченням лексем (Словник української мови: В 11-ти томах; Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови; Словник української мови: В 20-и т., словники синонімів, антонімів та ін.), термінографічні словники (спеціалізовані з відповідних галузей: лінгвістичної, комунікативної, функційної, текстової, дискурсологічної, прагматичної і под.), лексикографічні студіювання з окремих стилістичних шарів лексики (словники сленгізмів, обсценної лексики, вульгаризмів, застарілих слів та ін.), до цього потрібно додати також лексикографічні напрацювання з нормативних лінгвістичних термінів і понять.

У широкому сенсі мовні злочини є одним із різновидів злочинів, розуміючи під мовним злочином різноманітні дифамації (поширення порочних відомостей), словесний екстремізм, інсинуації, наклепи, плітки, образи, компромати, шантажі, погрози, образи (образи честі й гідності) та ін. Кожний із цих різновидів має власне лінгвоправове поле. Водночас необхідно наголосити на необхідності розмежування понять «мовний злочин» і «мовленнєва маніпуляція». Мовленнєва маніпуляція завжди вербалізована, постаючи різновидом психологічного впливу, майстерне ж виконання останнього призводить до прихованого збудження в іншій людині намірів, що не збігаються з її актуальними бажаннями. Маніпуляція пов'язана з цілеспрямованим впливом та мотиваційно зумовлена комунікацією.

Завданням мовленнєвої маніпуляції постає вплив, що передбачає приховане спонукання адресата до здійснення певних дій як затаєне впровадження в його свідомість бажань, стосунків, настанов, що активізують реалізації намірів і прагнень адресанта. Останні зовсім можуть не збігатися з прагненнями адресата, тому мовленнєва маніпуляція мотивує схиляння адресата до сприйняття певного висловлення як істинного без урахування будь-яких аргументів. Для цього маніпулятор може використовувати нетерплячість, невпевненість у собі, марнославство, жалісливість, концентрування адресата чи його зосередженість на собі, а також його певний психологічний стан: пригніченість, розгубленість, нерішучість, ейфорію, азартність, лестощі, вихвалання, певні особливості психіки, шаблони, ефекти, ілюзорність, стереотипність стандартизованої поведінки і т. ін. Усталеним прийомом маніпулювання є покликання на анонімний авторитет, пор.: ***За загальним твердженням, патентний повірений – це фахівець найвищої кваліфікації у сфері правової охорони***

інтелектуальної власності [1]; **Психологи довели, що ступінь довіри до людини зменшується, коли вона робить паузу перед відповіддю** [15].

Сьогодні особливої ваги набули різного характеру мовні злочини, що охоплюють у широкому розумінні: а) нав'язування неправдивої інформації, що розмиває істинні позиції та нав'язує таку інформацію як достовірну; б) апелювання до громадської (а не конкретно-індивідуальної) думки, подання такої думки як єдино ціннісної; в) поширення в різних ресурсах – від засобів масової інформації до різних соціальних мереж та ін. У період перебігу активних військових дій активним є поширення фейкових новин, фрагментування авторського мовлення для маніпулятивного неправдивого тлумачення, повторення тієї самої інформації в різних соціальних мережах, що сприяє формування замкнутого інформаційного поля та ін.

Список використаних джерел

1. Авторське право. IGov: Портал державних послуг. URL: <https://igov.org.ua/subcategory/1/10/situation/45> (дата звернення 10.10.2023).
2. Будко Т.В. Проблемні питання судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення та рекомендації щодо їх вирішення (на матеріалах кримінальних проваджень). Київ: Національна академія СБУ, 2017. 88 с.
3. Вул С.М. Криминалистическое исследование признаков письменной речи. Киев, 1973. 82 с.
4. Господарський процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 10.10.2023).
5. Довженко О. В., Гриненко Л. Г., Кузніченко Л. В. та ін. Встановлення автора та виконавця тексту документа, виконаного під диктування або шляхом переписування. Харків: ХНДІСЕ, 2008. 36 с.
6. Довженко О. В., Логвіна Г. В., Кузнецова С. В. Загальнометодичні положення судової лінгвістичної експертизи. Харків: ХНДІСЕ, 2011. 44 с.
7. Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2023).
8. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 10.10.2023).
9. Ковкіна Є.В., Свиридова Л.В., Дідушок Н.Я. Семантико-текстуальні дослідження закликів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 2. С. 280–292.

10. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 10.10.2023).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.10.2023).

12. Методика лінгвістичних досліджень висловлювань образливого характеру в писемному мовленні. Харків : ХНДІСЕ, 2016. 18 с.

13. Методика семантико-текстуальних досліджень висловлювань, виражених у формі закликів. Харків. ХНДІСЕ, 2017. 22 с.

14. Недашківська О.А. Феномен поняття «експертна ініціатива» та сучасні проблеми її реалізації. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 22. С. 201–210.

15. Психологи довели, що ступінь довіри до людини зменшується, коли вона робить паузу перед відповіддю співбесіднику. UKR.media. URL: <https://ukr.media/psihologiya/429212/> (дата доступу 10.10.2023).

16. Свиридова Л.В. Лінгвістична експертиза мовлення га сучасному етапі її розвитку. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 120–125.

17. Судово-авторознавча ідентифікаційна експертиза. Методичні основи. Харків: ХНДІСЕ, 2007. 32 с.

Короткова Юлія Михайлівна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ФЕМІНІТИВИ В ПРАВНИЧОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

Останнім часом фемінітиви міцно увійшли до нашого мовлення. Дедалі частіше диктори на офіційних теле- та радіоканалах використовують форму жіночого роду на позначення посад, професій, виду діяльності, зайнятості жінок. Уже досить звичними навіть для пересічного українця є слова типу «експертка», «філологиня», «депутатка», «заступниця» тощо. Утім питання коректності використання фемінітивів в юриспруденції залишається відкритим, адже у вітчизняному законодавстві вони відсутні.

Зокрема, чинний Національний класифікатор України «Класифікатор професій» [3], який призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання під час запису про роботу в трудові книжки